

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie

František Štěpánek

Ještě jednou o Stanislavu Vydrovi a jeho době (Čtyři poznámky k jednomu článku)

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie, Vol. 46 (2001), No. 2, 159--162

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/141076>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků, 2001

Institute of Mathematics of the Academy of Sciences of the Czech Republic provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This paper has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://project.dml.cz>

Ještě jednou o Stanislavu Vydrovi a jeho době

(Čtyři poznámky k jednomu článku)

František Štěpánek, Praha

Poznámka 1.

V nedávno publikovaném článku [4] o životě a díle P. PhDr. Stanislava Vydry SJ, profesora elementární matematiky na Karlo-Ferdinandově univerzitě, byla uvedena na str. 313 tato informace o začátku Vydrovy pedagogické činnosti:

(A) *V roce 1771 byl na návrh právě Steplíngův jmenován profesorem elementární matematiky, kterým zůstal díky svému pedagogickému mistrovství i po zrušení jezuitského řádu (1773), ačkoliv bylo nařízeno, že všichni jezuité, kteří byli v té době na univerzitách, mají být propuštěni.*

Po přečtení začátku textu (A) může u povrchního čtenáře snadno vzniknout dojem, že S. Vydra přednášel od r. 1771. Tak tomu však zdaleka nebylo a celou situaci kolem Vydrovy profesury se pokusím nyní alespoň částečně objasnit.

Tak především A. Rybička píše na str. 2 článku [5], který je ve [4] citován, kupodivu toto:

(B) *Když byla r. 1772 odstoupením profesora V. Zena stolice matematiky na učení pražském uprázdněna, povolán jest Vydra k návrhu Steplinkovu na stolicí tuto, v níž se na začátku nového školního roku 1772–1773 ihned uvázal, byv předtím již povýšen na hodnost mistra čili doktora svobodných umění a filosofie.*

Pro úplnost je dobré podotknout, že již zmíněným předchůdcem Vydrovým byl P. František V. (?) Zeno SJ, o kterém se v § 51 na str. 14 studie [7] praví:

(C) *Jako posledního profesora matematiky university Karlo-Ferdinandovy před její modernisací uvedeme PhDr. Fr. Zeno (1734–1786), který byl v Praze od r. 1766 do r. 1772 profesorem matematiky...*

Začátek textu (B) je dosti vágní — výpověď profesora F. Zenona byla jistě dána v časovém (jakém?) předstihu. Lze tedy stěží rozhodnout, zdali začátek textu (B) (resp. text (C)) je kontradiktorický se začátkem textu (A), či nikoli. Navíc, když se

---

RNDr. FRANTIŠEK ŠTĚPÁNEK, CSc. (1938), Jirečkova 3/1021, 170 00 Praha 7.

Q. Vetter na str. 17 studie [7] zmiňuje o S. Vydrovi, píše doslova (bohužel nejasně), že *byl povolán na profesuru po Zenonovi na Steplingův podnět r. 1771!* Jak to tedy skutečně bylo?

Odpověď na tuto otázku nám může zčásti dát drobné sdělení bývalého profesora brněnské techniky PhDr. Karla Čupra († 1956), dnes trochu opomíjeného vynikajícího znalce historie české matematiky doby obrozenecké.¹⁾ V chmurných protektorátních letech K. Čupr napsal o S. Vydrovi především stručný (ale fundovaný!) článek [2] a potom delší historickou práci [3]. V článku [2] na str. D 233–D 234 pak K. Čupr píše:

Ale Stepling nezapomněl na svého oddaného žáka: když r. 1771 profesor matematiky Zeno resignoval na svoji stolicí, způsobil jmenování Vydrovo na jeho místo (od 1. XI. 1772).

Když tedy r. 1771 F. Zeno rezignoval na konání výuky, profesor J. Stepling — od roku 1753 *regius director facultatis philosophiae* (srov. [7], str. 15), podal zřejmě ihned z moci své úřední návrh (podle Q. Vettera *podnět*) na Vydrovo jmenování. V té době, tj. v letech 1771–72, však P. Stanislav Vydra vypomáhal ve farnosti vilémovské (srov. [5], str. 2) a navíc se musel asi určitou dobu připravovat k požadovanému doktorátu. Vzhledem k tomu i vzhledem k textu (B) (viz slova ... *ihned uvázal*...) lze oprávněně předpokládat, že Vydrovo jmenování profesorem se uskutečnilo až roku 1772. Historickým faktem pak jistě je (srov. (B), (C), (D), event. i [6], str. 22), že profesorský pracovní poměr S. Vydry začal dnem 1. listopadu 1772.

Poznámka 2.

K další části textu (A) podotýkám, že známým rozhodnutím císařského dvora (z roku 1772, srov. [7], str. 17) byla členům příslušných jezuitských provincií zakázána — až na výjimky — pedagogická činnost a bylo nařízeno předat některé nemovitosti jezuitského řádu civilní správě k přeměně na sirotčince, chudobince, nemocnice apod. Roku 1773 o zrušení jezuitského řádu jako řeholního společenství (např. formou laicizace) tedy samozřejmě vůbec nešlo.²⁾ Nicméně v souladu s uvedeným rozhodnutím jezuité, kteří spravovali pražskou univerzitu od roku 1622 (srov. [7], str. 10), předali dnem 5. října 1773 (srov. [2], str. D 234) řízení univerzity a dále Klementinum s knihovnou a cennými sbírkami, jakož i hvězdárnu nově jmenované státní správě. Vynikající a pro univerzitu nepostradatelní profesori-jezuité Josef Stepling, Jan Tesánek a Stanislav Vydra zůstali i nadále na svých profesorských místech.

Činnost všech profesorů matematiky i jejích aplikací z řad členů jezuitského řádu na univerzitě pražské i olomoucké (1573–1778) podrobně popsal a kompletní seznam jejich

---

¹⁾ K tomu srov. svědectví F. Balady v [1].

²⁾ Potvrzovací bula řádu od papeže Pavla III. z 27. 9. 1540 zrušena nebyla. (Srov. [9], str. 387.)

publikací zveřejnil právě nejmladší z uvedené trojice profesorů — Stanislav Vydra ve druhé polovině svého známého spisu [8].

Poznámka 3.

V článku [4] na str. 313 je dále tato zmínka o elementárních učebnicích matematiky pobělohorské éry:

Od první poloviny 18. století (hlavně po roce 1775) se začaly mezi našimi vzdělanci šířit elementární učebnice matematiky i zahraničního původu (i mimorakouské).

K tomu bych předně uvedl, že přísun dotyčných učebnic na pražskou univerzitu, resp. do českých zemí obecně, nebyl v rozmezí let 1622 až (řekněme) 1750 blokován ani státním, ani jezuitským zákazem. Spíše naopak, takové učebnice zde byly dostupné studentům i případným dalším zájemcům právě zásluhou působení Řádu Tovaryšstva Ježíšova (Societas Jesu = SJ) v celosvětovém (srov. [6], str. 18, resp. [7], str. 12–13) měřítku — prakticky od roku 1622. Abychom si to ověřili, stačí letmo prolistovat např. str. 43–85 Vydrova spisu [8] nebo jen str. 10–17 studie [7].

Za prvé zjistíme, že na pražské univerzitě působila řada jezuitských profesorů matematiky povolovaných ze zahraničí. Tak např. asi od roku 1626 zde přednášel nizozemský matematik P. Gregorius a Scto Vincentio SJ (1584–1667), dosud nedoceněný průkopník infinitesimálního počtu, a jeho další kolegové z ciziny. Tito hostující profesori samozřejmě přivázeli do Prahy knihy a ostatní publikace. (V případě právě zmíněného nizozemského profesora jistě např. jeho *Theses mathematicae*, vydané r. 1623. K tomu srov. i [8], str. 38–39.)

Za druhé je třeba uvést, že čeští profesori-jezuité měli jedinečnou možnost být častými stážisty na řádových akademiích nebo univerzitách v takových městech jako Cadiz, Evora, Gent, Madrid, Mohuč, Štýrský Hradec, Vratislav apod. Z uvedeného výčtu míst je patrné, že řadě publikací vydaných na hostitelských pracovištích, případně po návratu do Prahy, lze jen stěží dát přívlástek „rakouské“, natož pak „české“. Do této skupiny publikací patří např. některé práce, jež napsal profesor P. Jakub Kresa SJ (1648–1715), který (podle [6], str. 18) strávil 15 let na stážích, především ve Španělsku.³⁾ Jeho moderní učebnice trigonometrie *Analysis speciosa trigonometriae sphaericae* . . . , vydaná až z pozůstalosti r. 1720 v Praze, patřila ve své době ke špičkovým učebnicím v Evropě. (K tomu srov. [7], str. 12–13, a další literaturu tam uvedenou.)

S textem elementárních učebnic matematiky obojího popsaného typu se mohli univerzitní studenti seznámit většinou už během výuky. Navíc zde pro ně i ostatní zájemce z řad vznikající české inteligence existovala (na požádání!) možnost studia v bohatě zásobené knihovně Klementina. Přitom nebyla vyloučena ani případná koupě

---

³⁾ Na řádové koleji v Cadizu a pak dokonce jako profesor na univerzitě v Madridu. J. Kresa ovládal 10 jazyků!

učebnice, neboť Klementinum mělo svou vlastní tiskárnu. (Pro zajímavost dodávám, že státní univerzitní knihovna, zřízená r. 1777, se stala veřejnou až r. 1887! Šíření rozmanitých učebnic (třeba jen v opisech) tedy naráželo na jisté objektivní překážky.)

Poznámka 4.

V článku [4] na str. 313 (druhý odstavec zdola) je mezi profesory Karlo-Ferdinandovy univerzity citován také Arnošt Schaffgotsch (1743–1809). V knize [6] na str. 22 je o něm však napsáno:

Matematickou analýzou a zejména číselnou teorií se zabýval ze soukromé záliby František hrabě Schaffgotsch, který měl styky se současnými francouzskými matematiky.

V rejstříku profesorů Karlo-Ferdinandovy univerzity publikovaném v [7] František hrabě Schaffgotsch samozřejmě uveden není.

Dodatek. V článku [4] na str. 314 je také zmínka o tom, že ke konci života profesora Stanislava Vydry se na Karlo-Ferdinandově univerzitě konaly některé (nikoli však matematické) přednášky v českém jazyce. K tomu je vhodné doplnit, že konání takových přednášek je výslovně potvrzeno (srov. [7], str. 25) teprve až v příslušném seznamu přednášek na školní rok 1851–52! (K tomu srov. i [6], str. 28–29.)

L i t e r a t u r a

- [1] BALADA, F.: *Profesor PhDr Karel Čupr zemřel*. Časopis pro pěstování matematiky 81 (1956), 494–495.
- [2] ČUPR, K.: *K dvoustému výročí narození Stanislava Vydry*. Časopis pro pěstování matematiky a fyziky 70 (1940–1941), D 233–D 236.
- [3] ČUPR, K.: *Stanislav Vydra a jeho doba*. Práce Moravské přírodovědecké společnosti XIII (1941), č. 11, 28 str.
- [4] PŮLPÁN, Z.: *Cordatus Bohemus. Stanislav Vydra (13. 11. 1741 – 3. 12. 1804)*. Pokroky matematiky, fyziky a astronomie 44 (1999), č. 4, 313–314.
- [5] RYBIČKA, A.: *Stanislav Vydra (Nástin životopisný)*. Časopis pro pěstování matematiky a fyziky 1 (1872), 1–6.
- [6] VESELÝ, F.: *100 let Jednoty československých matematiků a fyziků*. SPN, Praha 1962.
- [7] VETTER, Q.: *Šest století matematického a astronomického učení na universitě Karlově v Praze*. Věstník Královské české společnosti nauk, třída matematicko-přírodovědecká, roč. 1952, č. XIV, 40 str.
- [8] VYDRA, S.: *Historia matheseos in Bohemia et Moravia cultae conscripta bonis auditorum suorum*. Praha 1778.
- [9] HEVENESI, G.: *Jiskry sv. Ignáce (Citáty a reflexe)*. Z latiny přeložil R. KUNERT. Česká provincie TJ, Praha 1993.